

ПУТІВНИК ПО СУДОВІЙ СИСТЕМІ

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ЗАПИТАННЯХ І ВІДПОВІДЯХ

Київ 2008

ПУТІВНИК ПО СУДОВІЙ СИСТЕМІ
Судова система України у запитаннях та відповідях

Київ–2008

ББК
С

Путівник по судовій системі: Судова система України у запитаннях та відповідях /Уклад. А. Ткачук. – Київ, «Твій Формат», 2008. – 80 С.

У брошурі “Путівник по судовій системі: Судова система України у запитаннях та відповідях” подано інформацію про те, як побудована і діє в Україні судова система, розкривається механізм реалізації конституційного права громадян України на звернення до суду для захисту своїх прав і свобод, подається опис основних способів здійснення цього права.
Брошура стане у нагоді не лише громадянам та представникам інститутів громадянського суспільства, але і представникам органів влади.

ББК67.9(4УКР)71

Друге видання

ПРОЕКТ “УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА”

Видання здійснене за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).

© Інститут громадянського суспільства

© USAID

ЗМІСТ

СУДОВА СИСТЕМА В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	8
Суди – самостійна гілка державної влади в Україні	9
Які органи в Україні наділені правом здійснювати правосуддя?.....	9
За яким принципом будується система судів загальної юрисдикції?.....	10
Якими законами, крім Конституції України, регулюються питання доступу громадян до судів?.....	10
Як побудована система судів в Україні?	15
Що являє собою система судів загальної юрисдикції?.....	17
Що таке спеціалізований суд?	18
Що таке місцевий суд?	18
До якого місцевого суду може звернутись громадянин у конкретній справі?.....	19
Що таке апеляційне оскарження?	20
Що таке апеляційні суди і чим вони відрізняються від місцевих?	20
Які кримінальні справи підсудні апеляційним судам у першій інстанції?.....	21
Що таке касаційне оскарження?.....	22
Яке призначення вищих спеціалізованих судів?	22
Вищий господарський суд.....	23
Вищий адміністративний суд.....	24
Верховний Суд України - найвищий судовий орган.....	24

У якому складі діє Верховний Суд України?	25
Що таке Пленум Верховного Суду України і що слід знати про його повноваження?	26
Що потрібно знати про судові палати Верховного Суду України?	26
Навіщо існує Конституційний Суд України і які його повноваження?	27
Хто може бути суб'єктом звернення до Конституційного Суду?	27
Чи існують альтернативні способи вирішення спорів?	28
Які переваги третейського судочинства перед „звичайними“ судами?	28
Які ще органи слід брати до уваги, розглядаючи судову систему України?	30
Що це за орган – Вища рада юстиції?	30
Що таке кваліфікаційна комісія суддів і її роль у системі судоустрою?	30
СУДДІ	32
Хто може стати професійним суддею в Україні?	32
Навіщо потрібна „незалежність“ суддів?	33
Як забезпечується незалежність суддів?	33
Що означає «спеціальна процедура» призначення чи звільнення судді?	34
Коли відбувається звільнення судді з посади?	34
Як визначається несумісність посади судді із іншими видами діяльності?	35
Що таке недоторканність судді?	35
Як можна вплинути на несумлінного суддю?	36

Яким чином може бути позбавлено суддю недоторканності?	37
Що таке суддівське самоврядування і навіщо воно потрібне?	37
ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ	39
Якими документами регламентується порядок звернення до судових органів?	39
Як ініціювати цивільну справу у загальному суді?	39
Які справи підвідомчі судам у цивільному процесі?	39
У якому складі суду проходить розгляд цивільних справ?	40
Як правильно оформити і подати позовну заяву?	40
У які терміни має бути підготовлено і розглянуто справу?	41
Як можна оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб?	42
Що може бути підставою для звернення до суду у цих справах?	43
Чи є принципові відмінності між зверненням в адміністративній справі та в цивільній справі?	43
Чи встановлюються строки для звернення із адміністративним позовом до суду?	43
Яким чином домогтись забезпечення позову?	43
Як визначити останній день закінчення процесуальних строків?	45
Які справи розглядають у категорії окремого провадження?	45
Хто може надати громадянину правову допомогу у суді?	46

СУДОВІ РІШЕННЯ	48
У якій формі приймають рішення суди?	48
Чим завершується розгляд цивільної справи по суті?	48
Чим завершується розгляд адміністративної справи по суті?	50
Що робити, коли ви не задоволені рішенням суду?	51
В чому особливість рішень Конституційного Суду України?	51
Коли починається виконання судових рішень?	52
Як виконуються судові рішення?	52
Що таке виконавчі документи?	52
Хто і як забезпечує виконання судових рішень?	53
До яких дій може вдатися державний виконавець, коли боржник не хоче добровільно виконувати рішення суду?	54
Що слід пам'ятати і як діяти коли ви отримали виконавчий лист?	55
Чи можливе закінчення виконання судового рішення?	55
Як забезпечується виконання рішень суду?	56
Чи є особливості виконання рішень адміністративних судів?	57
Чи передбачено відповідальність за невиконання судового рішення?	58
Які можливості захисту порушених прав українського громадянина після вичерпання усіх можливостей в Україні?	59
Додаток 1: корисні веб-сайти	61
Додаток 2: навіщо потрібна судова реформа	64

**В УКРАЇНІ
ВИЗНАЄТЬСЯ І ДІЄ
ПРИНЦИП
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

*(Стаття 8
Конституції України)*

**ІНФОРМАЦІЯ
ЩОДО СУДІВ УКРАЇНИ**

МІСЦЕВІ ЗАГАЛЬНІ СУДИ	19
МІСЦЕВІ ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ	19
МІСЦЕВІ АДМІНІСТРАТИВНІ СУДИ	19
АПЕЛЯЦІЙНІ ЗАГАЛЬНІ СУДИ	20
АПЕЛЯЦІЙНІ ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ	20
АПЕЛЯЦІЙНІ АДМІНІСТРАТИВНІ СУДИ	20
ВИЩИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД	23
ВИЩИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД	24
ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ	24

Суперечки між людьми існували від перших днів появи людини на планеті. Однак, вирішувались вони у різні часи по-різному. Спочатку діяв простий принцип сили - хто сильніший, той і правий. Подальший розвиток суспільства цей принцип нівелював: на його заміну почали виходити принципи певної справедливості, адже стабільність будь-якого людського середовища не може надто довго базуватись виключно на принципі сили.

Спочатку суперечки між одноплемінниками вирішували найвпливовіші племінні авторитети, згодом вожді, надалі князі і зрештою - спеціальні люди, які волею верховного правителя чи міською владою наділялись правом судівництва. Ухвалене уповноваженими на те людьми рішення по конкретному спору чи вчиненому злочину, мало бути виконаним. Його виконання гарантувалось державою.

Відтак, судді та суди з'явилися не так і давно, якщо споглядати це через призму історію людства.

Україна, як держава, на різних етапах свого розвитку пройшла різні етапи становлення та розвитку власної судової системи. Зрештою, як і інші держави Європи. Проте, на розвиток правової системи в Україні вплинув надто довгий період бездержавності українських територій, перебування їх під владою різних імперій, а відтак, правових систем. З набуттям у 1991 році Незалежності, Україна отримала у спадок систему радянського правосуддя, яка суттєво відрізнялась від європейських систем. Ця система не могла дати відповідь на виклики реалій початку 90-х років: розпад радянської державної машини, лібералізація економіки, приватизація, поява мільйонів власників із своїми інтересами і різкий сплеск злочинності на цьому фоні.

Починаючи з 1991 року, судова система України фактично знаходиться у постійному реформуванні: змінюється матеріальне та процесуальне законодавство, створюються нові суди, зростає чисельність суддів та адвокатів. Проте, суд, серед пересічних громадян, на жаль, так і не став моральним авторитетом: рівень довіри до цієї інституції уже протягом багатьох років залишається традиційно низьким.

Це пояснюється багатьма причинами. Одна з них - незнання

більшістю людей структури судової системи України, механізмів, що діють в системі українського правосуддя, отже нерозуміння логіки тих чи інших судових рішень, внутрішній страх перед судовою машиною, який зберігається серед людей ще з радянських часів. Ця робота - спроба ознайомити усіх бажаючих з такою важливою для суспільства ланкою держави - судовою системою.

Суди - самостійна гілка державної влади в Україні.

Україна - європейська держава не лише географічно, історично, але й виходячи із принципів побудови своєї політичної та правової системи. Все це закріплено в Основному Законі - Конституції України.

Важливість судової влади для України відображена у Статті 6 Конституції України (далі - КУ), яка встановлює:

“Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову”.

Як бачимо, суди - не просто інституції, де розв'язуються спори та виносяться рішення за скоєні злочини, а окрема гілка державної влади.

Не можуть бути утворені та діяти будь-які інші органи із судовими повноваженнями, як це було за часи сталінського режиму, коли «трійки» та «двійки» поза судовими процедурами виносили вироки, у тому числі смертні, сотням тисяч громадян СРСР.

Кожен спір, який виникає щодо правовідносин, може бути вирішений у судовому порядку.

Всі справи щодо конституційності нормативно-правових актів (їх відповідності Конституції України), які ухвалені Верховною Радою України, Президентом України чи Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України.

Решта спорів, у тому числі щодо законності актів названих вище суб'єктів влади, підвідомчі судам загальної юрисдикції.

Які органи в Україні наділені правом здійснювати правосуддя?

*“Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами”
(частина перша статті 124 КУ)*

*“Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі”
(частина перша статті 124 КУ)*

*“Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції»
(стаття 124 КУ)*

Всі суди, які є в Україні, за винятком Конституційного Суду України, є судами загальної юрисдикції саме вони розглядають всі спори, за винятком дуже вузької категорії справ, що належать до компетенції Конституційного Суду України.

Принцип територіальності означає: судова система України побудована так, що особа, може звернутись за захистом своїх прав чи роз-

гляду спору максимально близько до місця свого проживання - у місцевий суд (районний, районний у місті, міський, міськрайонний) та отримати найбільш повний та якісний розгляд справ у визначених сферах.

Відповідно до принципу спеціалізації поряд із загальними судами діють адміністративні та господарські суди.

Для забезпечення виправлення судової помилки та реалізації права на оскарження судових рішень, Конституція передбачає принцип певної ієрархічної побудови судової системи: місцевий суд - апеляційний - вищий спеціалізований - Верховний Суд України.

Правосуддя здійснюється переважно професійними особами - суддею, який відповідає встановленим законом кваліфікаційним вимогам та призначений на цю посаду відповідно до встановлених процедур.

У визначених законом випадках, разом із професійним суддею правосуддя здійснюють народні засідателі та присяжні.

Якими законами, крім Конституції України, регулюються питання доступу громадян до судів?

Законодавство, що стосується питань судівництва в Україні є досить широким. Адвокати добре знають, де знайти потрібний закон і як його застосувати. Нижче наведено перелік, найбільш важливих, на наш погляд, з точки зору пересічної людини, законів з питань судівництва.

За яким принципом будується система судів загальної юрисдикції?

“Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.”

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди”.
(стаття 125 КУ)

Інтернет-портал Верховної Ради України дає змогу у режимі реального часу, через пошукову систему відшукати будь-який, потрібний вам нормативно-правовий акт за адресою: <http://zakon.rada.gov.ua/>

В таблиці зібрано найбільш важливі для ознайомлення закони, знання яких є максимально корисним.

РЕКВИЗИТИ ЗАКОНУ	НАЗВА	ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ
07.02.2002 № 3018-III	Про судову-стрію України	Законом визначається система судів в Україні, принципи її побудови, основні повноваження різних ланок судів, вимоги до суддів, організація кваліфікаційних комісій суддів, суддівського самоврядування, системи забезпечення судів.
16.10.1996 № 422/96-ВР	Про Конституційний Суд України	Законом визначається організація та порядок діяльності Конституційного Суду України, правовий статус суддів та гарантії їх діяльності і забезпечення.
15.12.1992 № 2862-XII	Про статус суддів	Законом встановлюються вимоги до осіб, які можуть стати суддями, їх права, обов'язки, соціальне забезпечення. Закон визначає порядок забезпечення незалежності суддів, встановлює підстави їх відповідальності, а також містить норми щодо суддівського самоврядування, та правового захисту суддів.
15.01.1998 № 22/98-ВР	Про Вищу раду юстиції	Законом визначаються повноваження Вищої ради юстиції, як колегіального органу, що розглядає питання про призначення суддів на посади, а також щодо скарг суддів стосовно накладення на них дисциплінарних стягнень, щодо звільнення із посади судді тощо.

РЕКВІЗИТИ ЗАКОНУ	НАЗВА	ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ
18.03.2004 № 1625-IV	Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України	Законом встановлюється порядок обрання судді на посаду безстроково, а також порядок його звільнення з посади Верховною Радою України. Закон встановлює, що профільний комітет Верховної Ради України зобов'язаний розглянути подані документи, у тому числі звернення громадян щодо судді, перед тим, як винести питання про обрання/звільнення на засідання Верховної Ради України.
16.01.2003 № 435-IV	Цивільний кодекс України	Містить норми, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини. Зокрема, особисті немайнові права фізичних осіб, право власності та інші речові права, право інтелектуальної власності, зобов'язальне право, спадкове право.
18.03.2004 № 1618-IV	Цивільний процесуальний кодекс України	Кодекс визначає порядок розгляду спорів, що виникають з цивільних правовідносин між громадянами, а також з юридичними особами, порядок звернення до суду, розгляду справи та ухвалення судами рішень.
16.01.2003 № 436-IV	Господарський кодекс України	Кодекс відносини в процесі організації та здійснення господарської діяльності юридичними особами і фізичними особами-підприємцями.
06.11.1991 № 1798-XII	Господарський процесуальний кодекс України	Кодексом встановлюється порядок звернення до господарських судів та порядок розгляду справ у цих судах. Важливим є в першу чергу для юридичних осіб та фізичних осіб, які ведуть підприємницьку діяльність.

РЕКВІЗИТИ ЗАКОНУ	НАЗВА	ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ
07.12.84 № 8074-10	Кодекс України про адміністративні правопорушення	Кодекс визначає поняття адміністративного правопорушення та адміністративної відповідальності, порядок накладення адміністративних стягнень, види адміністративних правопорушень та відповідальність за їх вчинення.
06.07.2005 № 2747-IV	Кодекс адміністративного судочинства України	Кодекс встановлює порядок оскарження громадянами і юридичними особами рішень, дій та бездіяльності органів влади та їх посадових осіб в адміністративних судах України, визначає повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції і порядок здійснення адміністративного судочинства.
05.04.2001 № 2341-III	Кримінальний кодекс України	Кодекс визначає поняття злочину, види злочинів та покарання за них.
28.12.1960 № 1001-05	Кримінально-процесуальний кодекс України	Кодекс визначає порядок досудового і судового провадження у кримінальних справах.

РЕКВІЗИТИ ЗАКОНУ	НАЗВА	ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ
01.12.1994 № 266/94-ВР	Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду	Законом визначаються підстави та порядок відшкодування шкоди, завданої громадянином незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду. Встановлюється принцип повноти відшкодування шкоди.
23.12.1993 № 3782-XII	Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві	Законом визначається перелік осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві і потребують забезпечення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.
22.12.2005 № 3262-IV	Про доступ до судових рішень	Законом встановлюється принцип відкритості судових рішень для ознайомлення. Визначається порядок створення єдиного реєстру судових рішень та можливості ознайомлення з судовими рішеннями різних суб'єктів. Закон встановлює, що рішення, внесені до реєстру, доступні до ознайомлення на офіційному веб-порталі судової влади.

РЕКВІЗИТИ ЗАКОНУ	НАЗВА	ПРЕДМЕТ РЕГУЛЮВАННЯ
23.02.2006 № 3477-IV	Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини	Закон встановлює порядок виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, а саме: виплати відшкодування особі та вжиття заходів загального характеру, аби ліквідувати передумови для появи подібних звернень до суду.
11.05.2004 № 1701-IV	Про третейські суди	Закон регулює порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні та встановлює вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Фактично закон відкриває можливість вирішення значної кількості майнових спорів поза системою державних судів.

Як побудована система судів в Україні?

Україна задекларувала себе правовою державою де людина є найвищою суспільною цінністю. Відтак, її судова система побудована таким чином, аби забезпечити потреби людини у судовому захисті якнайефективніше: суди повинні розміщуватись максимально близько територіально, має бути професіональна спеціалізація судів та суддів, має бути забезпечено можливість оскарження судових рішень.

Виходячи із таких підходів, найчисельнішими є місцеві загальні суди - районні, районні у містах, міські та міськрайонні. Ці суди розглядають цивільні та кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. У деяких категоріях адміністративних справ вони також виконують функції місцевих адміністративних судів.

На обласному рівні діють апеляційні загальні суди, місцеві господарські та адміністративні суди, а на рівні області чи декількох областей – апеляційні господарські та адміністративні суди. У м. Києві знаходяться вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України. Все це суди загальної юрисдикції.

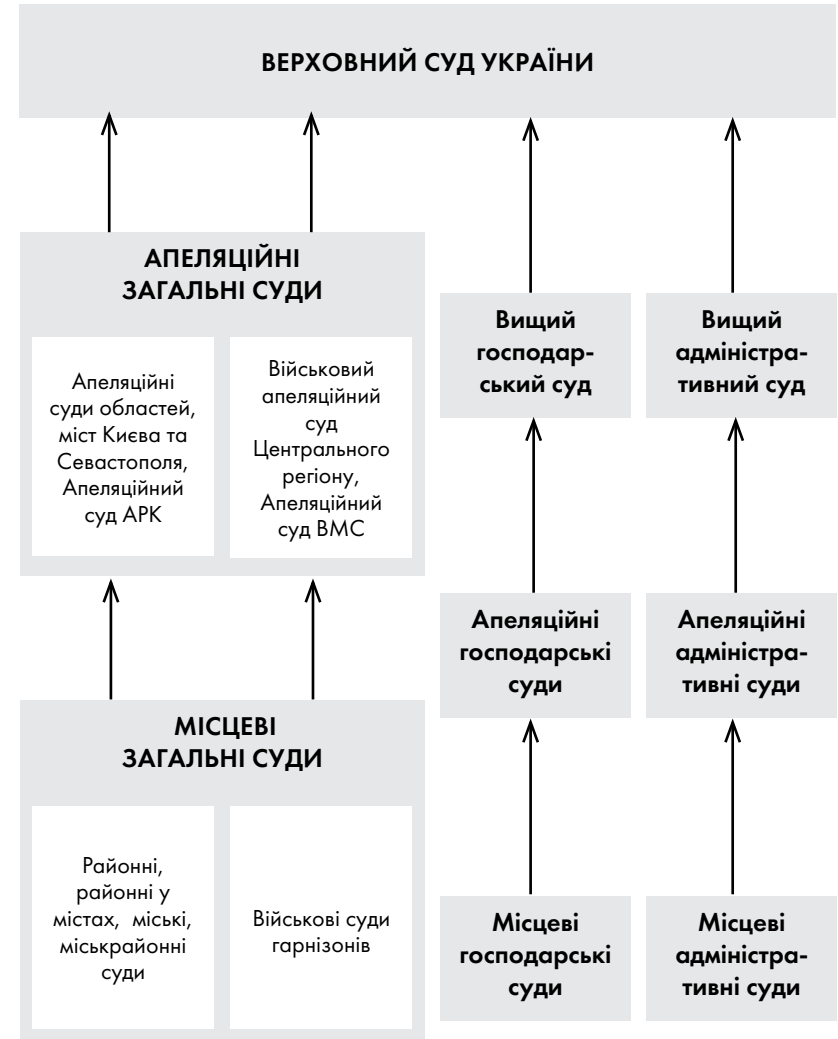
Якщо є суди загальної юрисдикції, то мають бути і суди спеціальної юрисдикції? Запитання цілком логічне, але відповідно до Конституції України у нас, крім судів загальної юрисдикції, існує лише суд конституційної юрисдикції - Конституційний Суд України.

Отже, спеціалізовані суди також належать до судів загальної юрисдикції, де найвищим судовим органом є Верховний Суд України.

Сьогодні систему судів загальної юрисдикції складають:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- вищі спеціалізовані суди;
- Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди. (ст. 18 Закону України «Про судоустрій України», далі - ЗСУ).

Що таке спеціалізований суд?

З метою більш кваліфікованого розгляду справ у визначених законом правовідносинах в Україні можуть утворюватись спеціалізовані суди: господарські, адміністративні та інші, визначені як спеціалізовані суди (законом може бути впроваджено земельні, мирові, суди у справах неповнолітніх, тощо).

Спеціалізований суд – це суд, що розглядає справи у чітко визначеній законом судовій юрисдикції. Спеціалізований суд не є спеціальним судом, а відповідно до Конституції України створюється в системі судів загальної юрисдикції. Військові суди належать до загальних судів і здійснюють кримінальне судочинство у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

В той же час і у судах різних судових юрисдикцій може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ даної юрисдикції (ст. 19 ЗСУ “Спеціалізація судів загальної юрисдикції”).

Спеціалізований суд та спеціалізація судді – це різні правові категорії. Наприклад, в межах місцевого суду є суддя, який спеціалізується на кримінальних справах і може бути суддя, спеціалізація якого - цивільні справи (про спадкування, позбавлення батьківських прав тощо).

В той же час, господарські справи, де сторонами є юридичні особи, мають розглядатись виключно в господарському, а не в загальному суді.

На сьогодні до спеціалізованих судів в Україні належать адміністративні та господарські суди.

Що таке місцевий суд?

Місцеві суди складають першу, найбільш численну та найбільш завантажену ланку судової системи України. До утворення місцевих адміністративних судів, рішення у справах, які віднесені до юрисдикції адміністративних судів у першій інстанції ухвалюють місцеві загальні суди та місцеві господарські суди. Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, голови та заступника голови суду. У місцевому суді, в якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять,

може бути призначено більше одного заступника голови суду (ст. 21 ЗСУ).

Місцевий суд - суд першої інстанції, місце, де особа вперше зустрічається із судовими процедурами і де намагається вирішити свій спір.

Місцеві загальні суди розглядають:

- кримінальні та цивільні справи;
- справи про адміністративні правопорушення;
- окремі категорії адміністративних справ – зазвичай ті, що стосуються оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб.

Місцеві господарські суди розглядають:

- справи, що виникають з господарських правовідносин;
- інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності.

Місцеві адміністративні суди розглядають:

- адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами у сфері державного управління (ст. 22 ЗСУ).

До якого місцевого суду може звернутись громадянин у конкретній справі?

Аби вірно почати справу із захисту ваших прав та законних інтересів, слід уявити для себе, до юрисдикції якого із судів належить розгляд вашої справи.

До місцевого загального суду слід звертатись якщо:

- ваша справа впливає із спору чи порушення ваших прав та інтересів щодо майна, спадку, захисту честі, гідності та ділової репутації (це буде або районний, або міськрайонний, або міський, для міст із районним поділом - районний у місті);
- ви оспоруєте рішення місцевої ради чи сільського, селищного, міського голови, то вам також слід звертатися до місцевого загального суду.

Місцевими загальними судами є районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, а також військові суди гарнізонів.

Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а місцевими адміністративними судами є окружні суди, що утворюються в семи округах відповідно до указу Президента України.

Слід пам'ятати особливості: якщо ви живете у місті з районним поділом може статись, що по одній справі доведеться звертатись до районного суду одного району, а у іншій - до іншого, якщо ваш відповідач проживає саме у іншому районі. Отже, у кожному конкретному випадку слід переглянути Цивільний процесуальний кодекс чи Кодекс адміністративного судочинства, аби чітко з'ясувати для себе до якого суду ви маєте звернутись.

До окружного адміністративного суду слід звертатись якщо:

- у вашому спорі однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки (що вирішуються загальними місцевими судами).

Що таке апеляційне оскарження?

Якщо вас не задовольняє рішення місцевого суду у справі, тобто на вашу думку, суд неправильно встановив обставини (факти), або неправильно застосував до них норми матеріального права чи порушив правила судочинства (процесуальний закон), то ви можете оскаржити таке рішення з цих підстав до відповідного апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий суд, що ухвалив рішення. Апеляційний суд буде у Вашій справі другою, апеляційною, інстанцією.

Що таке апеляційні суди і чим вони відрізняються від місцевих?

Апеляційні суди утворюються і діють з метою мінімізувати ризики суддівської помилки.

У системі судів загальної юрисдикції в Україні діють такі апеляційні суди:

Апеляційними спеціалізованими судами є: апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України (стаття 25 ЗСУ)

- загальні
  - спеціалізовані.
- Апеляційними загальними судами є:
- апеляційні суди областей,
  - апеляційні суди міст Києва та Севастополя,
  - Апеляційний суд Автономної Республіки Крим,
  - Військовий апеляційний суд Центрального регіону та Військовий апеляційний суд Військово-Морських Сил України.

Апеляційних господарських судів є 11, апеляційних адміністративних судів утворено 7.

В апеляційних судах утворюються судові палати.

У складі загального апеляційного суду утворюються судові палати:

- у цивільних справах,
- у кримінальних справах.

Якщо місцеві суди, розглядають справи виключно у першій інстанції, то апеляційні суди:

- розглядають справи в апеляційному порядку відповідно до процесуального закону;
- розглядають по першій інстанції справи, визначені законом (крім апеляційних господарських і адміністративних судів);
- ведуть та аналізують судову статистику, вивчають і узагальнюють судову практику;
- надають методичну допомогу у застосуванні законодавства місцевим судам;
- здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Не оскаржене рішення апеляційного суду є остаточним і набирає законної сили після закінчення строків апеляційного оскарження.

Отже, помилка, допущена місцевим судом може бути виправлена у суді апеляційному.

Які кримінальні справи підсудні апеляційним судам у першій інстанції?

Апеляційному суду Автономної Республіки Крим, апеляційним судам областей, міст Києва та Севастополя підсудні такі кримінальні справи:

- про злочини проти основ національної безпеки України, передбачені статтями 109-114 Кримінального кодексу України (ст. 109. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; ст. 110. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України;
- ст. 111. Державна зрада;
- ст. 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча;
- ст. 113. Диверсія;
- ст. 114. Шпигунство);
- про злочини, за вчинення яких Кримінальним кодексом України передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі

- (ст. 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча;
ст. 115. Умисне вбивство;
ст. 348. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця;
ст. 379. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя;
ст. 400. Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги; ст. 404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків;
ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни;
ст. 439. Застосування зброї масового знищення;
ст. 442. Геноцид;
ст. 443. Посягання на життя представника іноземної держави);
- про злочини, у вчиненні яких обвинувачено суддю.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи у суді першої інстанції не може брати участі розгляді справи у суді апеляційної інстанції.

Що таке касаційне оскарження?

Касаційна скарга подається уже щодо рішення, яке набуло законної сили.

Підставами для касаційного оскарження можуть бути:

- неправильне застосування судом норм матеріального права;
- порушення норм процесуального права.

Судами касаційної інстанції є вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України.

Касаційна інстанція не встановлює факти, а вирішує лише питання щодо права

Яке призначення вищих спеціалізованих судів?

Вищі спеціалізовані суди є третьою ланкою у відповідній системі спеціалізованих судів і покликані забезпечувати право на касаційне оскарження ухвалених спеціалізованими судами рішень.

У випадку запровадження інших спеціалізованих судів, у такому ж порядку будуть утворені відповідні вищі суди.

Вищі спеціалізовані суди знаходяться у місті Києві.

Вищий спеціалізований суд:

- розглядає в касаційному порядку справи відповідної судової юрисдикції, а також інші справи у випадках, визначених процесуальним законом;
- веде та аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику;
- надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції України та законів у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Розгляд справ у вищому спеціалізованому суді здійснюється колегіально.

ВИЩИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД

У Вищому господарському суді України діють такі судові палати:

- Судова палата з розгляду справ про банкрутство;
- Судова палата з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом права на об'єкти інтелектуальної власності;
- Судова палата з розгляду справ у спорах між господарюючими суб'єктами.

Спеціалізовані суди утворюються Президентом України відповідно до Закону «Про судоустрій України». Такими органами на сьогодні є, відповідно, Вищий господарський суд України та Вищий адміністративний суд України.

Вищий господарський суд - вищий судовий орган господарських судів України, який має загальну для вищих спеціалізованих судів структуру: Голова суду, заступники голови, Президія суду, судові палати, пленум суду.

Адреса: 01601 м. Київ, вул. Копиленка, 6

Телефон: 536-0555

Факс: 536-1818

Web-сторінка: www.arbitr.gov.ua

e-mail: inbox@vasu.arbitr.gov.ua

ВИЩИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

Як і у випадку з Вищим господарським судом, Вищий адміністративний суд України є вищим судовим органом в системі адміністративних судів. Структуру ВАСУ складають:

Адреса: 01010 м. Київ, вул.
Московська, 8

Телефон:
501-9525
(інформаційна служба),
599-4391

Web-сторінка:
www.vasu.gov.ua

- судова палата з розгляду справ за зверненнями юридичних осіб;
- судова палата з розгляду справ за зверненнями фізичних осіб;
- судова палата з розгляду справ, пов'язаних із спорами щодо проходження публічної служби;
- судова палата з розгляду справ, що виникають з податкових відносин;
- Президія Вищого адміністративного суду України;
- Пленум Вищого адміністративного суду України.

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

Верховний Суд України:

- переглядає справи у зв'язку з винятковими обставинами у порядку, встановленому процесуальним законом; переглядає справи у касаційному порядку у випадках, встановлених законом; у випадках, передбачених законом, розглядає інші справи, пов'язані з виключними обставинами;
- дає судам роз'яснення з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики; у разі необхідності визнає нечинними роз'яснення Пленуму вищого спеціалізованого суду;

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд України здійснює правосуддя і забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції.

- дає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; надає за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- звертається до Конституційного Суду України у випадках виникнення у судів загальної юрисдикції, при здійсненні ними правосуддя, сумнівів щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів;
- веде та аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, знайомиться в судах з практикою застосування законодавства;
- у межах своїх повноважень вирішує питання, що впливають з міжнародних договорів України; представляє суди загальної юрисдикції у зносінах із судами інших держав;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом (ст. 47 ЗСУ).

У якому складі діє Верховний Суд України?

Верховний Суд України очолює Голова Верховного Суду України. До складу Верховного Суду України входять судді Верховного Суду України, обрані на посаду безстроково, кількість яких встановлюється Указом Президента України за поданням Голови Верховного Суду України, погодженим з Радою суддів України (сьогодні це 95 суддів). До складу судових палат, що здійснюють розгляд справ з питань юрисдикції спеціалізованих судів, призначаються судді, які мають стаж суддівської діяльності у відповідному вищому суді не менше трьох років, або відповідному апеляційному спеціалізованому суді не менше п'яти років.

У складі Верховного Суду України діють:

- Судова палата у цивільних справах;
- Судова палата у кримінальних справах;
- Судова палата у господарських справах;
- Судова палата в адміністративних справах.

У складі Верховного Суду України діє Військова судова колегія. Для вирішення внутрішніх організаційних питань діяльності Верховного Суду України діє Президія Верховного Суду України.

У Верховному Суді України діє Пленум Верховного Суду України.

При Верховному Суді України утворюється Науково-консультативна рада, статус якої визначається відповідно до цього Закону.

Адреса: 01024 м. Київ,
вул. П. Орлика, 4

Телефон: 226-2304

Факс: 253-0314

Web-сторінка:
www.scourt.gov.ua

Верховний Суд України має офіційний друкований орган (Вісник Верховного Суду України) та може бути співзасновником інших друкованих видань (ст. 48 ЗСУ).

Що таке Пленум Верховного Суду України і що слід знати про його повноваження?

Пленум Верховного Суду України є колегіальним органом, повноваження якого визначаються Конституцією України та цим Законом. До складу Пленуму Верховного Суду України входять усі судді Верховного Суду України, голови вищих спеціалізованих судів, їх перші заступники.

Пленум Верховного Суду України має досить широкі повноваження, але, на наш погляд, найважливішими з них є:

- надання роз'яснень судам загальної юрисдикції з питань застосування законодавства, у разі потреби визнання нечинними відповідних роз'яснень вищих спеціалізованих судів;
- прийняття рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів;

Що потрібно знати про судові палати Верховного Суду України?

Судові палати Верховного Суду України:

- здійснюють судочинство у справах, віднесених до їх відання, в порядку, встановленому процесуальним законом;
- аналізують судову статистику та вивчають судову практику;
- готують проекти постанов Пленуму Верховного Суду України;
- здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Судова палата Верховного Суду України утворюється за рішенням Пленуму Верховного Суду України за поданням Голови Верховного Суду України. Судову палату Верховного Суду України очолює голова Судової палати.

Навіщо існує Конституційний Суд України і які його повноваження?

Конституційний Суд фактично виконує важливу роль контрольну функцію, визнаючи нечинними нормативно-правові акти найвищих державних органів, якщо вони не відповідають Конституції України.

Саме тому вимоги до складу суду, безсторонності та моральності конституційних суддів всюди є дуже високими.

Складається Конституційний Суд України з вісімнадцяти суддів.

Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

- конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;
- додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України;
- офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Хто може звернутися до Конституційного Суду?

Питання про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим розглядаються Конституційним Судом за поданням:

- Президента України;
- не менш як 45 народних депутатів України, Верховного Суду України;

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Такий орган (або подібний, але з аналогічними повноваженнями) існує в усіх демократичних країнах Європи і покликаний бути гарантом дотримання Конституції держави, адже саме Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Адреса: 01033 м. Київ,
вул. Жилянська, 14

Телефон: 238-1011

Факс: 220-0433

Web-сторінка:
www.ccu.gov.ua

- Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Рішення про офіційне тлумачення Конституції та законів України приймається і за зверненням громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства та юридичних осіб.

Світова практика, яку тепер добре підтвердила і практика українська, стверджує, що Конституційний Суд має бути безстороннім не політичним органом, який складається із визнаних авторитетів у галузі права. Він не може бути арбітром політичних конфліктів, він має виносити вердикт винятково щодо правових актів, де є підстави для сумнівів у їхній конституційності.

Чи існують альтернативні способи вирішення спорів?

Так існують. Завдяки ухваленню в Україні Закону „Про третейські суди“ з'явилась можливість розгляду значної частини цивільних та господарських спорів, за умови згоди сторін, у третейському суді.

До третейського суду, за угодою сторін, може бути переданий будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, де законом передбачено виключно судовий розгляд спору.

За останні роки в Україні в усіх обласних центрах уже утворені та діють третейські суди. Значна частина громадян та юридичних осіб уже змогли оцінити переваги третейського судочинства.

Які переваги третейського судочинства перед „звичайними“ судами?

Як відомо судовий захист прав пов'язаний із значною витратою часу (оскільки суди перевантажені, чекати розгляду часто доводиться роками), апеляційними та касаційними оскарженнями, немалими витратами на адвокатів та значними сумами судових зборів, коли мова йде про досить високу ціну позову.

До цього додається традиційна недовіра до суддів та зневіра у справедливість.

Натомість третейський розгляд справи, в порівнянні із звичайною судовою процедурою, має свої переваги:

- значно менший строк вирішення справи по суті від дати подачі позовної заяви до моменту видання виконавчого документу на примусове виконання рішення;

- гарантія виконання рішення третейського суду. Адже сторони перед розглядом погоджуються виконати рішення третейського суду добровільно! Навіть у випадку відмови однієї із сторін виконати рішення третейського суду добровільно, проблема виконання знімається процедурою примусового виконання рішення на підставі виконавчого документа, виданого загальним або господарським судом відповідно до Закону України „Про виконавче провадження“.
- Можливість виконання рішення третейського суду на території іншої держави, що особливо важливо для учасників зовнішньоекономічних зв'язків.
- Розмір третейського збору, особливо у справах із значною ціною позову, як правило, нижчий за державне мито у господарському суді, оскільки, зазвичай, у третейських судах використовується регресивна шкала третейського збору. Отже, сторони економлять не тільки час, але і гроші. В деяких випадках частину збору може бути повернено, що збільшує фінансову привабливість такого способу вирішення суперечок.
- Третейська угода (застереження) у контракті чи договорі є додатковою гарантією обопільного виконання зобов'язань, оскільки скорочений термін розгляду спору стимулює сторони до добросовісності та пунктуальності.
- Можливість вибору сторонами судді. Це особливо важливо для сторін конфлікту, коли вирішення спору вимагає спеціальних знань та високої кваліфікації у певній галузі, що важко вимагати у судді звичайного суду, а питання додаткових експертиз – це додатковий час та додаткові витрати.
- Високий фаховий рівень третейських суддів. Як правило, суддями у третейському суді є досвідчені юристи, професори університетів, судді у відставці, для яких діяльність у якості третейського судді є, в першу чергу, не платною роботою, а своєрідними додатковими можливостями професійного зростання.
- Не публічність третейського розгляду. Для багатьох це вкрай важливо, оскільки є випадки, коли конкуренти та політичні супротивники влаштовували цілу інформаційну кампанію проти одного із учасників процесу. Це негативно впливає на імідж особи та завдає серйозної моральної шкоди.

Слід пам'ятати, що у більшості випадків звернення до третейського суду можливе лише тоді, коли в угоді між сторонами наперед вказано, що спір по суті договору розглядатиметься у третейському суді.

Які ще органи слід брати до уваги, розглядаючи судову систему України?

Вищу раду юстиції та систему кваліфікаційних комісій суддів. Слід враховувати і той факт, що система суддівського самоврядування також реалізує цілий ряд важливих, з точки зору формування та діяльності суддівського корпусу, повноважень.

Що це за орган – Вища рада юстиції?

До відання Вищої ради юстиції належить:

- внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени,

а всеукраїнська конференція працівників прокуратури - двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

Що таке кваліфікаційна комісія суддів і яка її роль у системі судоустрою?

Для добору суддів та контролю за кваліфікацією судді, створюються спеціальні Органи – кваліфікаційні комісії суддів.

Кваліфікаційна комісія формується за спеціальними процедура-

ми відповідно до ЗСУ і відіграє важливу роль у формуванні кваліфікованого та чесного суддівського корпусу.

Кваліфікаційна комісія суддів:

- перевіряє відповідність кандидатів у судді вимогам, встановленим законом, проводить їх кваліфікаційне тестування і дає висновок про підготовленість до судової роботи кожного кандидата, який пропонується на посаду судді; дає висновки про звільнення з посади судді;
- проводить кваліфікаційну атестацію суддів відповідних судів і присвоює суддям кваліфікаційні класи (не вище другого);
- розглядає звернення та подання про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих судів, проводить пов'язані з цим службові перевірки; за наявності підстав, порушує дисциплінарне провадження і вирішує питання про дисциплінарну відповідальність судді;
- припиняє перебування у відставці суддів місцевих судів;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Кваліфікаційна комісія суддів має право для здійснення своїх повноважень витребувати та одержувати необхідну інформацію від голів судів, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також громадян та їх об'єднань. Посадові особи, які безпідставно відмовляють у наданні інформації чи ухиляються від її надання, несуть передбачену законом відповідальність (ст. 77 ЗСУ).

Кваліфікаційні комісії суддів загальних судів діють у відповідних апеляційних округах (їх десять). Є також три кваліфікаційні комісії – для суддів військових судів, суддів господарських судів, суддів адміністративних судів.

Кваліфікаційні комісії вносять рекомендації про призначення суддів вперше.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України вносить рекомендації про обрання суддів безстроково.

Хто може стати професійним суддею в Україні?

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років і володіє державною мовою (ст. 59 Закону про Судоустрій України).

Порядок добору кандидатів у судді, їх призначення чи обрання суддею, а також додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня визначаються Законом

На посаду судді спеціалізованого суду може бути рекомендований відповідною кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший тридцяти років, який проживає в Україні не менш як десять років, володіє державною мовою, має вищу освіту у галузі знань, що охоплюються межами юрисдикції від-

повідного спеціалізованого суду, та стаж роботи за спеціальністю не менше п'яти років.

Кожен, хто відповідає встановленим вимогам до кандидата в судді, має право звернутися до відповідної кваліфікаційної комісії суддів із заявою про рекомендацію його для призначення чи обрання професійним суддею.

Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України на підставі рекомендації відповідної кваліфікаційної комісії суддів за поданням Вищої ради юстиції. Усі інші судді обираються безстроково Верховною Радою України на підставі рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за поданням Голови Верховного Суду України (голови відповідного вищого спеціалізованого суду) (ст. 61 ЗСУ).

Ми всі прагнемо аби судді були кришталево чесні, висококваліфіковані та високоморальні. Для того, аби на посади суддів не потрапляли випадкові люди, кандидатури претендентів на цю посаду проходять різні перевірки: при призначенні вперше - через Вищу раду юстиції та служби Секретаріату Президента України; при обранні безстроково – підготовка до розгляду питання про призначення судді Верховною Радою України здійснюється відповідним комітетом Верховної Ради України. Перешкодити обранню чи призначенню несумлінної особи на посаду судді можна через звернення до органів та посадових осіб, що готують документи на призначення особи. Будь-

які вмотивовані звернення громадян із цього питання будуть розглянуті, на підставі їх здійснюватимуться необхідні перевірки.

Навіщо потрібна “незалежність” суддів?

Для того, щоб суддя міг постановляти рішення виключно на підставі закону.

Судді мають бути незалежні від впливів на них з боку інших пілок влади, політичних структур, кримінальних угруповань, окремих громадян тощо.

Незалежність суддів має стати гарантією їх безсторонності та об'єктивності у прийнятті рішень. Вони мають керуватись лише законом, дотримуватись принципу верховенства права та етичних стандартів судді.

Корупційна спокуса, яка виникає при розгляді деяких справ, має нейтралізовуватись високим статусом судді та його матеріальною забезпеченістю легальними доходами, а адміністративний вплив на суддю має відійти в минуле назавжди.

Як забезпечується незалежність суддів?

Незалежність суддів забезпечується:

- спеціальною процедурою призначення та звільнення з посади;
- захистом судді від арешту чи затримання;
- встановленням покарання за спроби вчинення тиску чи іншого впливу на суддю або членів його сім'ї;
- встановленням достатнього матеріального забезпечення діяльності судді як під час його трудової діяльності, так і після його виходу на пенсію за віком чи у відставку.

Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено навмисного порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки. Це правило є серйозним елементом незалежності судді, оскільки суддя має керуватись у своїй професійній діяльності виключно законом і своїм розумінням його застосування і не думати, що у випадку скасування чи зміни судового рішення, яке він прийме, на нього чекатиме дисциплінарне стягнення.

Оскільки основну роль у внесенні пропозиції на призначення чи обрання судді закон відводить кваліфікаційній комісії суддів чи Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, ці органи формуються за

спеціальною процедурою і більшість голосів у цих органах належить саме суддям. Ці комісії є дуже важливим елементом гарантування суддівської незалежності.

Для простих громадян головне аби судді були незалежні від впливів, але були залежні від закону, від права. Якщо це досягається, то судова система в державі стає дійсно владою, без якої не можлива ні демократія, ні внутрішня стабільність держави.

Що означає «спеціальна процедура» призначення чи звільнення судді?

Судді усіх категорій судів, крім Конституційного Суду України, обираються на свою посаду Верховною Радою України безстроково (до досягнення 65-річного віку).

Лише перше призначення на посаду судді здійснюється Президентом України терміном на 5 років. Внесення подання про призначення суддів та звільнення їх з посад належить до компетенції Вищої ради юстиції.

Обрання судді безстроково здійснюється відповідно до Закону «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України».

За наявності зауважень до кандидата, який обирається на посаду судді безстроково, висловлених на пленарному засіданні Верховної Ради (якщо зауваження потребують додаткової перевірки комітетом, до предмета відання якого належить попередній розгляд питань про обрання на посади суддів та звільнення з посад суддів, обраних безстроково), голосування щодо цього кандидата не проводиться. Повторний розгляд подання щодо нього здійснюється за умови перевірки зазначеним комітетом дотримання кандидатом на посаду судді безстроково вимог статті 127 Конституції України, статті 7 Закону України «Про статус суддів», а також перевірки звернень громадян та інших звернень щодо діяльності кандидата на посаду судді безстроково відповідно до вимог статті 9 Закону України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України».

Коли відбувається звільнення судді з посади?

Звільнення судді з посади можливе у таких випадках:

- закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- досягнення суддею 65 років;

- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення суддею вимог щодо несумісності;
- порушення суддею присяги;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;
- визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- подання суддею заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням.

Зазвичай звільнити суддю із займаної посади також досить складно, оскільки процедури звільнення передбачають знову ж таки наявність відповідних підстав для звільнення, ці підстави мають бути достатніми та підтвердженими цими ж незалежними органами, які рекомендували особу на призначення судді. Подання про звільнення судді до Президента України чи Верховної Ради України вносить Вища рада юстиції.

Як визначається несумісність посади судді із іншими видами діяльності?

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Дотримання положення про несумісність є також важливою складовою забезпечення незалежності судді.

Якщо суддя обирається депутатом будь-якої ради, він/вона має звільнитись з посади судді.

В Україні уже є приклади коли навіть голова одного із вищих спеціалізованих судів був звільнений із своєї посади після обрання його народним депутатом України.

Що таке недоторканність судді?

Відповідно до Конституції та Закону України «Про статус суддів» (далі - ЗСС), судді - недоторканні. Недоторканність судді поширюєть-

Процедура звільнення судді з посади регулюється статтями 16-24 Закону України «Про порядок обрання на посаду та звільнення с посади професійного судді Верховною Радою України».

ся на його житло, службове приміщення, транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне йому майно і документи.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України бути затриманим чи заарештованим до винесення обвинувального вироку судом.

Суддя не може бути затриманим за підозрою у вчиненні злочину, а також підданим приводу чи примусово доставленим у будь-який державний орган в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, стягнення за яке накладається у судовому порядку, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи.

Кримінальна справа щодо судді Конституційного Суду України та будь-якого суду загальної юрисдикції розглядається у першій інстанції апеляційним судом.

Як можна вплинути на несумлінного суддю?

Суддя притягується до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а саме за порушення:

- законодавства при розгляді судових справ;
- вимог щодо несумісності, передбачених Конституцією та ЗСС;
- обов'язків, визначених статтею 6 ЗСС, у тому числі вчинення дій, що ганьблять звання судді й можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.

До суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення:

- догана;
- пониження кваліфікаційного класу.

За наслідками дисциплінарного провадження, відповідна кваліфікаційна комісія суддів може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення

питання про внесення подання про звільнення судді з посади. Втім, ініціювати розгляд питання про дисциплінарну відповідальність судді не так вже й просто.

Право ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність судді належить: народним депутатам України; Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; Голові Верховного Суду України (голові вищого спеціалізованого суду - щодо судді відповідного спеціалізованого суду, за винятком ініціювання звільнення судді); Міністру юстиції України; голові відповідної ради суддів; членам Ради суддів України.

Коло осіб, які можуть ініціювати притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів, є значно вужчим. Це питання перед Вищою радою юстиції може порушити лише член Вищої ради юстиції.

Громадянин, який хоче "віднайти управу" на не сумлінного суддю, по-перше повинен мати достатньо аргументовані підстави для цього, а по-друге він має переконати відповідного суб'єкта, що має право ініціювати дисциплінарне провадження щодо судді.

Дисциплінарне провадження щодо судді не може бути порушено за заявою чи повідомленням, що не містять відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді або порушення суддею присяги, а також за анонімними заявами та повідомленнями.

Яким чином може бути позбавлено суддю недоторканності?

Подання має вноситися відповідними органами досудового слідства і судовими органами. Його має підтримати і внести до Верховної Ради України Голова Верховного Суду України. Всі документи вивчаються на засіданні профільного комітету за участі Голови Верховного Суду України, та інших осіб за запрошенням комітету. Навіть у випадку, коли комітет ухвалив рішення про підтримку подання на надання згоди на затримання чи арешт судді, у підозрюваного є можливість вплинути на депутатів у сесійній залі, оскільки він має право виступу із запереченням.

Регламент Верховної Ради України, зокрема статті 213 - 216, регулюють питання надання згоди на затримання чи арешт судді Конституційного Суду України або судді суду загальної юрисдикції.

Що таке суддівське самоврядування і навіщо воно потрібне?

Оскільки демократична правова система передбачає дотримання принципу незалежності суду та суддів, значна частина питань внутрішньої організації судів покладається на органи самоорганізації суддів – суддівське самоврядування.

Суддівське самоврядування регулюється законами про судоустрій та про статус суддів.

Завдання органів суддівського самоврядування:

- забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;

- окреме провадження для окремих категорій справ, визначених розділом IV ЦПК.

У якому складі суду проходить розгляд цивільних справ?

- У першій інстанції всі цивільні справи розглядаються професійним суддею одноособово.

Судом у складі одного професійного судді та двох народних засідателів розглядаються справи щодо:

- обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- усиновлення;
- надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного закладу розглядаються судом у складі одного професійного судді та двох народних засідателів.

У судах вищих інстанцій розгляд цивільних справ здійснюється професійними суддями колегіально.

Як правильно оформити і подати позовну заяву?

Від того, наскільки вірно ви напишете позовну заяву, залежить чи візьмуть її до розгляду і наскільки ви зможете згодом, уже в судовому засіданні, розраховувати на задоволення ваших вимог. Тому слід ознайомитись із інформацією, що наведена нижче і яка міститься у ЦПК, але запам'ятати, що в позовній заяві має бути дуже чітко сформульовано вимоги до відповідача, які б ви хотіли мати задоволеними судом.

Якщо ви не зможете сформулювати цих вимог, суд їх не сформулює і від процесу ви нічого не отримуєте.

Здається, що кожна людина, яка має хоча б середню освіту, може самостійно написати позовну заяву. Проте, насправді це не завжди так. Над людиною часто домінують емоції щодо несправедливості і у позовній заяві, крім емоцій, відсутні опис фактів, що мали місце, достатні докази, що підтверджують вашу правоту, не чітко сформульовані позовні вимоги. Тому краще, якщо таку заяву вам напише кваліфікований юрист, але йому ви маєте розказати та пояснити всі нюанси вашої справи.

Отже, позовна заява повинна містити:

- найменування суду, до якого подається заява;
- ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий;
- зміст позовних вимог;
- ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- перелік документів, що додаються до заяви.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання.

До позовної заяви додаються документи, що підтверджують сплату судового збору та оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Суми та реквізити для сплати цих платежів ви можна з'ясувати у суді, до якого подається позовна заява.

Якщо ви вважаєте, що має бути постановлена ухвала про забезпечення позову, це також бажано вказати у позовній заяві.

До заяви додається кількість копій цієї заяви, разом із копіями документів, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб, якщо такі є. Позовну заяву можна подати до суду особисто, але краще відіслати її рекомендованим листом із повідомленням про вручення. Тоді ви точно не будете мати проблем з небажанням прийняти заяву чи вимогами подати до заяви додатково конверти, чисті аркуші паперу, чи ще що-небудь подібне.

Про відкриття провадження або про відмову у відкритті провадження суддя постановляє ухвалу. В ухвалі про відкриття провадження визначається дата проведення попереднього судового засідання у справі.

У які терміни має бути підготовлено і розглянуто справу?

Закон встановлює, що питання про відкриття провадження чи відмову у провадженні має бути вирішено суддею не пізніше 10 днів з дня надходження заяви до суду.

Потрібно також пам'ятати, що позови до фізичної особи зазвичай пред'являються в суд за місцем її проживання (місцем її реєстрації або місцем фактичного проживання), а позови до юридичних осіб - за їх місцезнаходженням (згідно даних державного реєстру).

Попереднє судове засідання у справі має бути призначено і проведено протягом одного місяця з дня відкриття провадження у цій справі.

Суд повинен розглянути і вирішити справу протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця.

Приймаючи рішення про звернення до суду варто пам'ятати реалії нашого життя. Досить часто час, протягом якого ви розраховували вирішити справу по суті, може бути справді значно довшим, а ваші витрати на процес значно більшими, ніж ті, на які ви сподівались.

Як можна оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб?

З 1 вересня 2005 року в Україні набув чинності Кодекс адміністративного судочинства України. З цього часу запроваджено оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб за правилами адміністративного судочинства. Як йшлося вище, місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди. Фактично ці суди розміщені в обласних центрах.

Проте громадянин може звертатись до місцевого загального суду, як до адміністративного суду, якщо відповідачем є орган, посадова чи службова особа місцевого самоврядування, а також у випадку коли мова йде про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах по притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Тобто, якщо ви оскаржуєте дії чи бездіяльність міського голови, місцевої ради чи виконкому, - ви може це зробити у місцевому загальному суді, але за процедурами Кодексу адміністративного судочинства.

Якщо ж ви оскаржуєте рішення, дії чи бездіяльність посадової або службової особи місцевої державної адміністрації чи іншого місцевого органу виконавчої влади, ви можете звернутись до місцевого (районного) загального суду, або до окружного адміністративного суду (в обласному центрі).

Якщо ж ви маєте проблеми із органами державної влади чи органами влади Автономної Республіки Крим – потрібно звертатися до окружного адміністративного суду.

Що може бути підставою для звернення до суду у цих справах?

Громадянин має право звернутися до адміністративного суду з адміністративним позовом, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб під час здійснення ними управлінських функцій, порушено його права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин.

Чи є принципові відмінності між зверненням в адміністративній справі та в цивільній справі?

По формі звернення відмінності не значні. В обох випадках мова йде про позовну заяву, до якої додаються відповідні докази, документи. В адміністративному позові, так як і в цивільному позові, має бути чітко сформульовано, які ваші права порушені і яким чином їх можна відновити.

Вимоги до адміністративного позову викладені у статті 106 КАСУ.

В адміністративному процесі обов'язок доказування законності рішення лежить на відповідачеві, тому позивач не зобов'язаний доводити незаконність рішення суб'єкта владних повноважень, йому лише необхідно довести факт порушення його права.

Чи встановлюються строки для звернення із адміністративним позовом до суду?

Кодексом адміністративного судочинства встановлюється, що для звернення з адміністративним позовом за захистом прав, свобод і інтересів встановлюється річний строк від дати, коли особа дізналась, або могла дізнатись про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Якщо законом встановлюється можливість досудового вирішення спору, то річний термін відраховується з дати, коли особа дізналась про результати розгляду.

Водночас законами, та й самим Кодексом інколи встановлюються інші строки для звернення з адміністративним позовом (наприклад, у виборчих спорах вони є скороченими).

Яким чином домогтись забезпечення позову?

Перед тим, як ви звертаєтесь до суду із позовом, вам слід з'ясувати для себе, чи потрібно вам відразу заявляти про вжиття судом заходів для забезпечення позову, доки справа не буде розглянута судом.

Адже може статись так, що поки розглядається справа про повернення вам автомобіля, відповідач його продасть чи розіб'є (приклад умовний). Чи якщо ви оскаржуєте якесь рішення, наприклад, про вилучення у вас земельної ділянки, навіть у випадку виграшу такого адміністративного позову, ви можете залишитись без ділянки, яка буде відчужена на користь когось іншого.

Відтак, якщо у вас є побоювання, що протягом судового розгляду існує небезпека, що вашим правам чи законним інтересам може бути завдано непоправної шкоди, ви можете клопотати про вжиття судом заходів забезпечення позову.

В цивільному процесі такими засобами забезпечення позову можуть бути:

- накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;
- заборона вчиняти певні дії;
- встановлення обов'язку вчинити певні дії;
- заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- зупинення продажу описаного майна, якщо подано позов про право власності на це майно або про виключення його з опису;
- зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;
- передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам

Досить часто забезпечення судом позову і отримання відповідним ухвали про накладення арешту на майно стає важливим інструментом для укладення мирової угоди. Адже особа, на майно якої накладено арешт, не може не тільки нічого продати, але й купити (це стосується в першу чергу договорів купівлі-продажу, що посвідчуютьсЯ нотаріально).

В адміністративному судочинстві ситуація схожа. Саме по собі подання адміністративного позову чи відкриття провадження за ним не зупиняють дію акта, що оскаржується, проте суд в порядку забезпечення позову може постановити ухвалу про зупинення дії рішення, його окремих положень чи про заборону вчиняти певні дії.

Як визначити останній день закінчення процесуальних строків?

- Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку.
- Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, то строк закінчується в останній день цього місяця.

Коли строки визначаються днями, то їх обчислюють з дня, наступного після того дня, з якого починається строк. Якщо кінець строку припадає на день неробочий, то за останній день строку вважається перший після нього робочий день.

- Перебіг строку, визначеного вказівкою на подію, яка має неминуче наступити, починається наступного дня після настання події.
- Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, то строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга або необхідні для суду документи чи грошові суми здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Які справи розглядають у категорії окремого провадження?

Цивільний процесуальний кодекс України передбачає для окремих категорій справ дещо інший порядок їх розгляду, ніж у позовному провадженні, оскільки у цих категоріях справ не йде мова про спір між сторонами.

Такі справи називають справами окремого провадження. Стаття 234 ЦПК встановлює, що суд розглядає в порядку окремого провадження справи про:

- обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

- усиновлення;
- встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- визнання спадщини відумерлою;
- надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Хто може надати громадянину правову допомогу у суді?

Конституція України, у частині 5 статті 29 передбачає можливість особі користуватись правовою допомогою. Практично відразу після набуття чинності Конституції, в Україні почали точитись дискусії, хто саме може надавати правову допомогу. Сьогодні ці дискусії ще не привели до однакового розуміння конституційних норм, але уже є роз'яснення - Постанова № 8 Пленуму Верховного Суду України з цього приводу щодо кримінального процесу від 24.10.2003: "Відповідно до ч.1 ст. 44 КПК при провадженні у кримінальній справі як захисники підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого допускаються особи, які в установленому законом порядку уповноважені здійснювати захист їхніх прав і законних інтересів та надавати необхідну юридичну допомогу.

Згідно з ч.2 цієї статті до них належать:

- особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні (адвокати);
- інші фахівці в галузі права, які на підставі спеціального закону мають право на надання правової допомоги;
- близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники.

Повноваження захисника на участь у справі повинні бути підтверджені:

- адвоката, який є членом адвокатського об'єднання, свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю та ордером адвокатського об'єднання про наявність угоди чи доручення на участь у справі;
- адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання, – свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю та

угодою чи дорученням на участь у справі;

- інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, - документами, визначеними спеціальним законом, яким цим особам надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам, а також угодою або дорученням юридичної особи;
- близьких родичів, опікунів або піклувальників – документами, які підтверджують родинні зв'язки або те, що вони є опікунами, піклувальниками, та заявою обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого про допуск цих осіб до участі у справі як захисників.

При вирішенні питання про наявність у фахівців у галузі права повноважень на здійснення захисту в кримінальній справі належить також з'ясувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам. Визнати правильною практику тих судів, які за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту в кримінальних справах".

Що стосується справ цивільних чи адміністративних, то, крім адвоката, ви можете звернутися до знайомої особи, яка здатна розуміти суть справи, способи її ведення у суді. Вона, як і адвокат, може бути вашим представником. Принаймні, часто це виходить дешевше і ефективніше. Але якщо така особа не є фахівцем у галузі права і за законом не уповноважена надавати правову допомогу, то послуги цієї особи не вважаються правовою допомогою і витрати на неї не будуть стягнуті з протилежної сторони, якщо ви виграєте справу.

Не користуйтеся послугами адвокатів, котрі стверджують, що "у суді все схоплено, суддя наш", слід тільки дати судді певну суму за "правильне рішення". По-перше, ви ніколи не дізнаєтесь, чи справді ці кошти передані за адресою, а по-друге, навіть якщо рішення буде не на вашу користь, ви не зможете довести, що судді щось заплатили, а він не виконав обіцянки. По-третє, якщо навіть суддя взяв гроші і вирішив справу на вашу користь незаконно, то в апеляційному суді рішення може бути скасоване і постановлене зовсім інше.

У якій формі приймають рішення суди?

Форми ухвалення судових рішень визначаються процесуальними кодексами.

Рішення суду у цивільній справі приймається у формі рішень та ухвал.

Шляхом постановляння ухвал судом вирішуються питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду.

Натомість ухваленням рішення суду завершується судовий розгляд справи.

Адміністративні суди приймають рішення у формі постанов та ухвал.

Постанова — письмове рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову.

Ухвала — письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання.

Вирок — рішення суду першої інстанції про винуватість або невинуватість особи.

Ухвалами судів апеляційної та касаційної інстанцій також вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги.

Рішення суду у кримінальній справі виноситься у формі вироків, постанов та ухвал.

Ухвала - всі рішення, крім вироку, які виніс суд першої, апеляційної і касаційної інстанції в судових засіданнях в колегіальному складі.

Постанова судді у кримінальній справі — постановляється з тих самих питань, що й ухвала, але суддею одноособово.

Чим завершується розгляд цивільної справи по суті?

Розгляд справи по суті закінчується рішенням суду у справі. Рішення викладається письмово та підписується суддею/суддями у нарадчій кімнаті.

Рішення суду складається з:

- вступної частини із зазначенням:
  - часу та місця його ухвалення;
  - найменування суду, що ухвалив рішення;
  - прізвищ та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді);
  - прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
  - імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;
  - предмета позовних вимог;
- описової частини із зазначенням:
  - узагальненого викладу позиції відповідача;
  - пояснень осіб, які беруть участь у справі;
  - інших доказів, досліджених судом;
- мотивувальної частини із зазначенням:
  - встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин;
  - мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти;
  - чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким;
  - назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;
- резолютивної частини із зазначенням:
  - висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;
  - висновку суду по суті позовних вимог;
  - розподілу судових витрат;
  - строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

Процесуальне законодавство, зокрема, стаття 215 ЦПК встановлює вимоги до рішення.

Чим завершується розгляд адміністративної справи по суті?

Вимоги до змісту постанови у адміністративній справі визначаються статтею 163 Кодексу адміністративного судочинства.

В адміністративному процесі судове рішення щодо позовних вимог ухвалюється у формі постанови суду. Як і у випадку із цивільним процесом, постанова складається та підписується суддею/суддями у нарадчій кімнаті і проголошується у судовому засіданні.

Постанова складається із:

- вступної частини із зазначенням:
  - дати, часу та місця її прийняття;
  - найменування адміністративного суду, прізвищ та ініціалів судді (суддів) і секретаря судового засідання;
  - імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
  - предмета адміністративного позову;
- описової частини із зазначенням:
  - короткого змісту позовних вимог і позиції відповідача;
  - пояснень осіб, які беруть участь у справі;
  - інших доказів, досліджених судом;
- мотивувальної частини із зазначенням:
  - встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів;
  - мотивів, з яких суд виходив при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався;
- резолютивної частини із зазначенням:
  - висновку суду про задоволення адміністративного позову або про відмову в його задоволенні повністю чи частково;
  - висновку суду по суті вимог;
  - розподілу судових витрат;
  - інших правових наслідків ухваленого рішення;
  - строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження.

Якщо постанова суду стосується протиправності нормативно-правового акта, то після набрання законної сили цією постановою, її

резолютивна частина має бути невідкладно опублікована відповідачем у тому ж виданні, що оприлюднювало оскаржуваний акт.

Що робити, коли ви не задоволені рішенням суду?

Маючи на руках рішення суду першої інстанції, ви одразу може для себе вирішити, що робити далі: погодитись із цим рішенням чи спробувати його оскаржити у апеляційній інстанції.

Оскарження відбувається в такому порядку:

- заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга подаються через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване рішення;
- суд першої інстанції, після одержання всіх апеляційних скарг, що стосуються конкретної справи надсилає їх разом зі справою до відповідного апеляційного суду;
- апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах оскарження та заявлених в суді першої інстанції вимог.

При оскарженні обов'язково потрібно дотримуватися строків подання заяви про апеляційне оскарження і апеляційної скарги, інакше рішення набере законної сили і ви втратите право його оскаржити. Якщо ж ви пропустили ці строки з поважних причин, одночасно зі скаргою слід подати клопотання про їх поновлення. Щоб дізнатися строки апеляційного оскарження, необхідно звернутися до відповідного процесуального кодексу – для рішення суду в цивільній справі та постанови суду в адміністративній справі – це 10 днів для подання заяви про апеляційне оскарження після проголошення рішення (у ній ви лише декларуєте намір свій оскаржити), і 20 днів з моменту подання такої заяви – для направлення апеляційної скарги.

В чому особливість рішень Конституційного Суду України?

Рішення Конституційного Суду України мають відмінність від рішень судів загальної юрисдикції у тому, що вони є обов'язковими для виконання на всій території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Рішення Конституційного Суду України підлягають опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

Коли починається виконання судових рішень?

Виконання судових рішень починається після набрання ними законної сили. Рішення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної заяви та скарги. У разі пропущення строків на апеляційне оскарження, рішення вважається таким, що набрало законної сили та не підлягає оскарженню, якщо такий строк не буде поновлено ухвалою апеляційного суду.

Можливі випадки, коли рішення суду підлягають негайному виконанню.

Справи, за якими виконання рішення суду здійснюється негайно, тобто до набрання ними законної сили, визначаються ст. 367 Цивільного процесуального кодексу та ст. 256 Кодексу адміністративного судочинства.

Порядок примусового виконання судових рішень встановлюється Законом України “Про виконавче провадження” від 21 квітня 1999 року N 606-XIV (із наступними змінами).

Як виконуються судові рішення?

Якщо рішення суду набуло законної сили, воно має бути виконаним.

Це може бути або добровільно, або примусово.

Оскільки у нас досить рідко рішення виконуються добровільно, слід потурбуватися про отримання в суді виконавчого листа, адже без цього документу державна виконавча служба не почне процедури примусового виконання.

Що таке виконавчі документи?

Відповідно до Закону “Про виконавче провадження” (ст.3) державною виконавчою службою підлягають виконанню такі виконавчі документи:

- виконавчі листи, що видаються судами, та накази господарських судів, у тому числі на підставі рішень третейського суду;
- ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних та кримінальних справах у випадках, передбачених законом;
- судові накази;
- виконавчі написи нотаріусів;
- посвідчення комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень цих комісій;

- постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;
- рішення органів державної влади, прийняті з питань володіння і користування культовими будівлями та майном;
- постанови державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат на проведення виконавчих дій та накладення штрафу;
- рішення інших органів державної влади у випадках, якщо за законом їх виконання покладено на державну виконавчу службу;
- рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”.

Хто і як забезпечує виконання судових рішень?

Примусове виконання судових рішень, викладених у виконавчих документах, здійснюється Державною виконавчою службою, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України.

Державний виконавець відкриває виконавче провадження на підставі виконавчого документа за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення; за заявою прокурора, у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді та в інших передбачених законом випадках. Виконавчі листи та інші судові документи можуть бути пред’явлені до виконання протягом трьох років, постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, - протягом трьох місяців. Рішення про стягнення періодичних платежів (у справах про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров’я, втратою годувальника тощо) можуть бути пред’явлені для виконання протягом усього періоду, на який присуджені платежі.

Примусове виконання рішень здійснюють державні виконавці Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, відділів державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції, районних, міських (міст обласного значення), районних в містах відділів державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції.

До яких дій може вдатися державний виконавець, коли боржник не хоче добровільно виконувати рішення суду?

Якщо боржник у встановлений законом строк не виконає рішення, державний виконавець невідкладно розпочинає його примусове виконання.

Заходами примусового виконання є:

- звернення стягнення на майно боржника;
- звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), дохід, пенсію, стипендію боржника;
- вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні суду;
- інші заходи, передбачені рішенням суду.

Для проведення виконавчих дій державним виконавцем у необхідних випадках залучаються поняті, а також працівники органів внутрішніх справ, представники органів опіки і піклування, інших органів і установ у порядку, встановленому законом.

Присутність понятих обов'язкова при вчиненні виконавчих дій, пов'язаних із примусовим входженням до нежилых приміщень і сховищ, в яких зберігається майно боржника, на яке звернено стягнення, або майно стягувача, яке має бути повернено йому в натурі; примусовим входженням до жилих будинків, квартир для забезпечення примусового виселення та вселення в них; примусовим входженням до будинків, квартир та інших приміщень, в яких знаходиться дитина, яка має бути передана іншим особам відповідно до рішення суду; при проведенні огляду, арешту, вилучення і передачі майна.

Якщо необхідне примусове проникнення до житла або іншого володіння боржника, то це питання вирішується судом за місцезнаходженням такого житла або володіння за поданням державного виконавця, про що виноситься ухвала. У випадках відмови боржника допустити державного виконавця, у якого є відповідне рішення суду, в приміщення, виконавець запрошує представника органу внутрішніх справ, у присутності якого відкриває приміщення. Якщо при виконанні рішення державному виконавцеві вчинено опір, то він у присутності понятих складає про це акт і для усунення перешкод звертається за допомогою до органів внутрішніх справ. Складений акт передається судді для вирішення питання про відповідальність осіб, які вчинили опір державному виконавцеві.

Що слід пам'ятати і як діяти, коли ви отримали виконавчий лист?

Якщо ви боржник, а скасувати рішення не у вашу користь уже не можливо, то краще спробувати добровільно його виконати. Ви можете з позивачем у добровільному порядку укласти угоду про порядок виконання судового рішення, якщо на це є його добра воля. Як правило, так і відбувається. Якщо ж ви хочете все таки уникнути виконання рішення, то вам слід пам'ятати, що відповідно до закону, у примусовому порядку буде накладено або звернення стягнення на майно, або звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), доходи, пенсію, стипендію, або вилучено у вас і передано стягувачеві певні предмети, зазначені у рішенні.

Найнеприємніше те, що державний виконавець внесе заборону на відчуження вашого майна у державний реєстр і ви, до погашення боргу, не зможете продати ні авто, ні квартиру, ні землю, а також купити.

Коли ж стягувачем є ви, то вам періодично слід цікавитись, як рухається справа із виконанням рішення суду, адже дуже часто державний виконавець просто пише листа боржнику, аби той виконав рішення, накладає арешт на майно і все. Боржник майна не має, рішення не виконує, а ви будете чекати роками, доки не збіжить термін давності.

Чи можливе закінчення виконання судового рішення?

Виконавче провадження підлягає закінченню у випадках:

- визнання відмови стягувача від примусового виконання рішення суду;
- визнання судом мирової угоди між стягувачем і боржником про закінчення виконавчого провадження;
- смерті або оголошення померлим стягувача чи боржника, визнання безвісно відсутнім боржника або стягувача, ліквідації юридичної особи - сторони виконавчого провадження, якщо виконання їх обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва;
- скасування рішення суду або іншого органу (посадової особи), яке підлягало виконанню на підставі виконавчого документа, або визнання судом виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
- письмової відмови стягувача від одержання предметів, вилучених у боржника при виконанні рішення про передачу їх стягувачеві, або знищення речі, яка мала бути передана стягувачеві в натурі;

- закінчення передбаченого законом строку для даного виду стягнення;
- передачі виконавчого документа ліквідаційній комісії у разі ліквідації боржника - юридичної особи або арбітражному керуючому у разі визнання боржника банкрутом;
- фактичного повного виконання рішення згідно з виконавчим документом;
- повернення виконавчого документа без виконання на вимогу суду або іншого органу (посадової особи), які видали виконавчий документ, або на письмову вимогу стягувача;
- направлення виконавчого документа за належністю до іншого відділу державної виконавчої служби;
- повернення виконавчого документа до суду чи іншого органу (посадової особи), які видали виконавчий документ;
- якщо рішення фактично виконане, під час виконання рішення Європейського суду з прав людини.

Про закінчення виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником відповідного органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований. Копія постанови у 3-денний строк надсилається сторонам та суду або іншому органу (посадовій особі), які видали виконавчий документ.

Постанова державного виконавця про закінчення виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами до начальника відповідного органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований, або до суду у 10-денний строк.

У разі закінчення виконавчого провадження, всі вжиті заходи для примусового виконання (наприклад, арешт майна тощо) припиняються, а виконавчий документ повертається стягувачеві з написом про виконання або із зазначенням обставин, з яких рішення не може бути виконане. Завершене виконавче провадження не може бути розпочато знову.

Як забезпечується виконання рішень суду?

Якщо боржник не в змозі виплатити суми стягнень, визначені судом, стягнення провадиться шляхом опису майна боржника, накладення на нього арешту.

Арешт застосовується:

- для забезпечення збереження майна боржника, що підлягає наступній передачі стягувачеві або реалізації;
- для виконання рішення про конфіскацію майна боржника;
- при виконанні ухвали суду про накладення арешту на майно, що належить відповідачу і знаходиться у нього чи в інших осіб.

Майно боржника описується в кількості, необхідній для задоволення стягнення і покриття витрат, пов'язаних з виконанням рішення.

Під час проведення опису, боржник має право зазначити ті види майна або предмети, на які слід звернути стягнення в першу чергу. Державний виконавець зобов'язаний задовольнити вимоги боржника, якщо вони не порушують інтересів стягувача і не ускладнюють виконання рішення.

Вилучення арештованого майна з передачею його для реалізації провадиться у строк, встановлений державним виконавцем, але не раніше, ніж через п'ять днів після накладення арешту. Продукти та інші речі, що швидко псуються, вилучаються і передаються для продажу негайно після накладення арешту.

Цінні папери, ювелірні та інші побутові вироби із золота, срібла, платини і металів платинової групи, дорогоцінних каменів і перлів, а також лом і окремі частини таких виробів, виявлені при опису, на які накладено арешт, підлягають обов'язковому вилученню і негайно передаються на зберігання установам Національного банку України.

Державний виконавець зобов'язаний подбати про забезпечення умов реалізації майна боржника, які не порушують його законних інтересів.

Аналогічно стягнення накладаються і на юридичних осіб незалежно від форм власності.

Варто пам'ятати, що оголошення судом рішення на вашу користь не веде одразу до його виконання. Для його виконання ви маєте запустити механізм судового виконання рішення через виконавчий документ і державного виконавця.

Чи є особливості виконання рішень адміністративних судів?

За кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили у адміністративній справі, суд, за заявою особи, на користь якої воно ухвалено, видається один виконавчий лист.

Суд, який ухвалив рішення не на користь суб'єкта владних повноважень, має право зобов'язати його повідомити суд про виконання рішення у визначені строки, шляхом подання відповідного звіту. За результатами розгляду такого звіту, а також у випадках неподання суду звіту у встановлений строк, суд може постановити з цього приводу окрему ухвалу.

Особливістю виконання рішення в адміністративних справах про визнання нормативно-правового акта нечинним, є невідкладна публікація такого судового рішення відповідачем у виданні, в якому цей акт було офіційно оприлюднено, після набрання судовим рішенням законної сили.

Чи передбачено відповідальність за невиконання судового рішення?

Так. Варто пам'ятати, що рішення суду має бути або виконаним, або скасованим. Вище ми говорили, коли виконаче провадження може бути припинено. За не виконання судового рішення передбачена відповідальність винної у не виконанні рішення особи, аж до кримінальної.

Невиконання судового рішення є підставою для:

- відповідальності, яку встановлено статтями 87-88 Закону України "Про виконавче провадження" від 21 квітня 1999 року (штраф), - за невиконання боржником - фізичною чи юридичною особою рішення, що зобов'язує боржника виконати певні дії, та рішення про поновлення на роботі, а також за не виконання законних вимог державного виконавця громадянами чи посадовими особами;
- адміністративної відповідальності відповідно до частини першої статті 1856 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (штраф) - за залицення посадовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених в них порушень закону, а так само за несвоєчасну відповідь на окрему ухвалу суду;
- кримінальної відповідальності відповідно до статті 382 Кримінального кодексу України (штраф, обмеження волі, позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю) - за умисне невиконання службовою особою судового рішення, що набрало законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

Крім того, якщо невиконання судового рішення є порушенням трудових (службових) обов'язків, це є підставою для дисциплінарної відповідальності залежно від суб'єкта - згідно з вимогами статті 147 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року, статті 14 Закону України "Про державну службу" від 16 грудня 1993 року, статті 11 Закону України "Про державну виконавчу службу" від 24 березня 1998 року та інших законів.

Невиконання судового рішення, якщо цим особою завдано шкоду, є підставою для цивільної відповідальності. Шкоду, яку завдано невиконанням судового рішення, належить відшкодовувати за загальними правилами глави 82 ЦК України.

Які можливості захисту порушених прав українського громадянина після вичерпання усіх можливостей в Україні?

Перед тим, як розпочати процедуру звернення до Європейського суду з прав людини, слід зрозуміти декілька речей:

- Суд розглядає лише ті заяви, що випливають із захисту тих прав людини, які передбачені Конвенцією;
- Суд розглядає лише ті справи, які стосуються порушення прав, що виникли після ратифікації Конвенції Україною (01.11.1998).
- Суд може взяти до розгляду заяву лише у випадку, коли в Україні особа пройшла всі етапи судового захисту.
- Суд може взяти до розгляду заяву, якщо від дати, коли особа дізналась про прийняття в Україні остаточного рішення (зазвичай це рішення суду касаційної інстанції) у її справі, пройшло не більше шести місяців.

Право українців звертатись за захистом до Європейського суду з прав людини ґрунтується на частині 5 статті 55 Конституції України та Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї.

ІНТЕРНЕТ-АДРЕСА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (<http://www.echr.coe.int>).

Українською мовою ознайомитись з вимогами до складання заяви у Європейський суд з прав людини ви можете на сайті Української гельсінської групи <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1156768908>.

Досить детально питання звернення до Європейського суду з прав людини висвітлено на сайті <http://www.minjust.gov.ua/0/162>.

Адреса для листування	Електронна пошта	Телефони	Факс
European Court of Human Rights Council of Europe 67075 STRASBOURG Cedex France	ECHRvisitors@echr.coe.int	(0033) (0)388 41 2432 (0033) (0)388 41 3495	(0033) (0)388 41 37 59

СУДОВА ВЛАДА УКРАЇНИ

www.court.gov.ua

На сайті можна ознайомитися з судовою практикою, судовою статистикою, отримати інформацію про міжнародну діяльність, а також інформацію про діяльність кваліфікаційної комісії суддів та ради суддів України.

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

www.scourt.gov.ua

На сайті Верховного Суду України можна знайти інформацію про діяльність Верховного Суду, перелік справ, призначених для розгляду, законодавство, що визначає судову систему, публікації в ЗМІ і т. ін.

ВИЩИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД УКРАЇНИ

www.vasu.gov.ua

На сайті вміщено інформацію про діяльність Вищого адміністративного суду України, систему адміністративних судів України, адміністративне судочинство в Україні, базу даних судових рішень ВАСУ.

ВИЩИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД УКРАЇНИ

www.arbitr.gov.ua

Завдяки сайту можна дізнатися про функціонування місцевих та апеляційних господарських судів, Вищого господарського суду України; про судову практику; одержати інформацію про рух справ у всіх господарських судах України тощо.

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**gca.court.gov.ua**

На сайті можна довідатися про статус та завдання Державної судової адміністрації України, отримати інформацію про організаційне забезпечення діяльності судів, про взаємодію державної судової адміністрації з засобами масової інформації і т. ін.

АКАДЕМІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ**aj.court.gov.ua**

Академія суддів України функціонує при Державній судовій адміністрації України і є державним спеціалізованим навчальним закладом, що має на меті формування кадрового потенціалу судової системи України. На сайті можна дізнатися про навчальний процес, освітні заходи, міжнародну діяльність Академії тощо.

ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР СУДОВИХ РІШЕНЬ**reyestr.court.gov.ua**

На сайті розміщені судові рішення (вироки, постанови, рішення, судові накази, ухвали суду) з адміністративного, цивільного, кримінального, господарського судочинства. Сайт створено і діє на підставі: Закону України "Про доступ до судових рішень".

ОФІС РАДИ ЄВРОПИ В УКРАЇНІ**www.coe.kiev.ua**

На сайті розміщено загальну інформацію про Раду Європи, документи Ради Європи, документи та рішення Європейського суду з прав людини, матеріали Бюро інформації Ради Європи в Україні.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ**echr.coe.int** (англійською та французькою мовами)

Європейський суд з прав людини — організація, створена для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, закріплених у Європейській конвенції з прав людини. Суд є наднаціональним органом, звернутися до якого можна лише за умови вичерпання усіх внутрішньодержавних засобів захисту. Сайт містить загальну інформацію про Суд, судові рішення, основні тексти, прес-релізи.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**www.eurocourt.org.ua**

Всеукраїнський журнал «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі» виходить щокварталу від січня 1999 року. Дотепер він є єдиним системним спеціалізованим виданням, що забезпечує суддів, адвокатів, науковців та практиків права україномовною інформацією про діяльність Європейського суду з прав людини, перекладом текстів судових рішень.

ПРОЕКТ «УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»**www.ukrainerol.org.ua**

Проект «Україна: верховенство права» є спільним проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та корпорації «Виклики тисячоліття» (MCC). На сайті вміщено інформацію про здійснені та заплановані заходи, навчальні та інформаційні матеріали, прес-релізи.

ЦЕНТР СУДДІВСЬКИХ СТУДІЙ**www.judges.org.ua**

Сайт благодійної організації, яку заснували українські та швейцарські судді в серпні 2001 року. На сайті вміщено інформацію про діяльність центру, про судову систему України, корисні інтернет-посилання на законодавство України, на сайти міжнародних організацій, інформаційних агентств тощо.

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МЕДІА-ЮРИСТІВ**www.mediapravo.org.ua**

Асоціація медіа-юристів об'єднує професійних юристів з усіх регіонів України, які надають юридичну підтримку засобам масової інформації та журналістам, і ставить перед собою завдання інформувати журналістів про їхні професійні права та можливості.

Судова реформа є складовою частиною судово-правової реформи.

Завданнями судової реформи є становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право особи на справедливий суд. Основні напрямки судової реформи були викладені у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента № 361/2006 від 10 травня 2006 р.

Судова реформа має своєю метою:

- усунення негативних тенденцій, що мають місце внаслідок непослідовності здійснення попередньої судової реформи;
- забезпечення доступного та справедливого судочинства, прозорості в ді-

Правосуддя - це державна діяльність, яку здійснюють суди шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ.

яльності судів, оптимізації системи судів загальної юрисдикції;

- посилення гарантій незалежності судів;
- якісне підвищення фахового рівня суддівського корпусу;
- підвищення статусу суддів у суспільстві;
- істотне поліпшення умов професійної діяльності суддів;
- радикальне поліпшення стану виконання судових рішень;
- створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів.

Головними причинами того, що на даний час українські суди ще не стали дієвим інструментом захисту прав людини є:

- відсутність системного й узгодженого бачення дальшого здійснення судової реформи;
- невідповідність системи судів загальної юрисдикції вимогам Конституції України видам та стадіям судочинства;
- незавершеність реформи процесуального права;
- перевантаженість судів та недостатня прозорість їх діяльності;
- неефективність механізму захисту незалежності суддів;
- неналежний рівень кваліфікації значної частини суддівського корпусу та мало-ефективність системи професійної відповідальності суддів;

Вільний доступ до правосуддя є конституційним правом особи і основою справедливого судочинства.

Принцип вільного доступу до правосуддя передбачає:

- територіально зручне місцезнаходження судів,
- наявність достатньої кількості судів і суддів на території України;
- належне матеріально-технічне забезпечення судів і суддів;
- рівномірне навантаження на одного суддю;
- обов'язок судів не відмовляти у розгляді справи за належно оформленими позовними заявами;
- дієвий механізм надання правової допомоги малозабезпеченим громадянам;
- відкритість інформації про суд, порядок його роботи, процедура звернення;
- розумні строки судового розгляду справ;
- вільне від дискримінації законодавство;
- виконання постановлених судом рішень.

Справедлива судова процедура – визначальна складова верховенства права.

Така процедура має бути створена на засадах законності, рівності учасників процесу перед законом і судом, змагальності, гласності, відкритості та обов'язковості виконання судових рішень.

Незалежність, безсторонність та професіоналізм суддів є неодмінними умовами справедливого судочинства. Організація судової системи і судочинства в країні має бути спрямована на запобігання тиску на суддів, їх упередженості та непрофесіоналізму. Так, необхідно запровадити ефективний механізм реалізації стороною у справі права відвести суддю, а суддя, натомість, повинен мати за обов'язок взяти самовідвід у разі виникнення в нього, наприклад, конфлікту інтересів.

- недостатнє фінансування судової влади;
- неефективність системи виконання судових рішень.

Судова реформа має забезпечити подальший розвиток правосуддя через реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді.

Зміст принципу верховенства права, зокрема, полягає в тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Однак верховенство права так і залишатиметься принципом, доки судді не керуватимуться ним у своїй професійній діяльності.

Подальший розвиток правосуддя в Україні має бути спрямований на утвердження верховенства права через забезпечення:

- доступності правосуддя;
- справедливої судової процедури;
- незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів;
- юридичної визначеності, однаковості судової практики і відкритості судових рішень;
- ефективності судового захисту.

Судова реформа потрібна для того, щоб судочинство як найдієвіший інструмент забезпечення верховенства права ґрунтувався на принципах:

- рівності учасників процесу, що означає рівні можливості у судовому процесі, що відповідає процесуальному статусу учасника процесу;

- диспозитивності, відповідно до якої сторони можуть вільно розпоряджатися своїми правами щодо предмета спору;

- змагальності, що покладає на сторони обов'язок доводити перед судом ті обставини, щодо яких існує спір і які мають значення для справедливого вирішення справи;

- розумних строків розгляду справ, що зобов'язують суд вирішувати справи без невинуватих зволікань або ж уникати поспішності, що завдає шкоди справедливому судочинству;

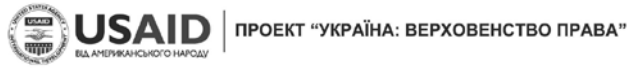
- відкритості (публічності), що означає вільний доступ громадськості до судового розгляду і до рішень суду;

- обов'язковості рішень суду, що зобов'язує державу забезпечити ефективне виконання судових рішень під контролем з боку суду.

Особливості реалізації цих принципів у судочинстві повинні бути зумовлені специфікою предмета судової справи та завданням суду при її вирішенні.

Судові рішення мають відповідати критеріям юридичної визначеності та однаковості практики. Цього необхідно досягти незалежно від якості законодавства, яке, не виключено, може бути нечітким, суперечливим або таким, що містить прогалини. Суд, застосовуючи положення закону, повинен урахувати цілі та намір законодавця, інтерпретувати його, виходячи з принципу верховенства права.

Вирішення справи в суді без невинуватого і необґрунтованого зволікання є запорукою ефективного захисту особою своїх прав. У той самий час судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням.

“Україна: верховенство права” є спільним проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та корпорації “Виклики тисячоліття” (MCC).

Мета проекту – сприяння утвердженню верховенства права в Україні через:

- сприяння завершенню судової реформи;
- збільшення прозорості та підзвітності судової системи;
- поліпшення обізнаності громадян зі судовою системою;
- зростання довіри суспільства до судової влади.

Реалізація проекту передбачає два етапи:

- Перший етап: травень 2006 – жовтень 2007 року;
- Другий етап: жовтень 2007 – липень 2010 року;

- Верховна Рада України;
- Верховний Суд України;
- Міністерство юстиції України;
- Вища рада юстиції України;
- Рада суддів України;
- Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- Вищий адміністративний суд України;
- Державна судова адміністрація України;
- Академія суддів України.

Проект також активно співпрацює з недержавними організаціями, освітніми закладами, засобами масової інформації та донорськими організаціями.

КОМПОНЕНТИ ПРОЕКТУ

Програма діяльності проекту складається з шести основних компонентів:

1. Правова основа судової системи

- Сприяння досягненню консенсусу з питань законодавчої та регуляторної реформи судової системи.
- Експертна допомога в підготовці законопроектів, проектів нормативних актів та кодексів поведінки.

- Забезпечення експертного аналізу законодавчих ініціатив та проектів нормативних актів з метою їх оцінки на відповідність міжнародним і європейським стандартам.

2. Адміністрування судів та вдосконалення діловодства

- Впровадження та тестування системи випадкового розподілу справ суддям в обраних пілотних судах у рамках національної стратегії автоматизації роботи судів.
- Допомога в розробці стандартних адміністративних процедур і формулярів для суду та його працівників.
- Надання технічної допомоги, навчання та обладнання для судової системи з метою поліпшення доступу до судових рішень.
- Підтримка інформаційно-освітніх кампаній з доступу та використання бази даних судових рішень.

3. Добір суддів, етика та дисциплінарна відповідальність суддів

- Сприяння конкурсному добору та призначенню на посади суддів з огляду на професійні досягнення та особисті характеристики кандидатів.
- Допомога в розробці та впровадженні

прозорого механізму тестування кандидатів на посаду суддів.

- Посилення спроможності судової системи відстежувати і забезпечувати дотримання суддівської етики через надання навчально-організаційної підтримки.
- Сприяння вдосконаленню дисциплінарної практики кваліфікаційних комісій щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності — через поліпшення адміністративних процедур подання, розгляду та перевірки скарг на поведінку суддів.

4. Підвищення кваліфікації суддів

- Допомога в розробці та впровадженні навчальних програм для суддів і працівників апарату суду. Такі програми, зокрема, передбачають курси з підготовки рішень, етики та поведінки суддів, дотримання стандартів щодо захисту прав людини, адміністративного права, а також відносин між судами та ЗМІ.
- Видання допоміжних матеріалів для суддів та працівників суду, зокрема посібників з адміністративного судочинства та посібників для суддів.

5. Суди та суспільство

- Сприяння посиленню спроможності недержавних організацій впливати на

збільшення прозорості та підзвітності судової системи — через впровадження програм громадського моніторингу судів.

- Допомога у проведенні кампаній для поліпшення обізнаності громадян у питаннях права на ефективне здійснення правосуддя та доступ до суду.

6. Суди та медіа

- Проведення опитувань суддів, журналістів та громадян щодо якості здійснення правосуддя та оприлюднення результатів опитувань.
- Організація тренінгів для журналістів з метою поліпшення їхньої обізнаності з функціонуванням судової системи та правилами висвітлення в ЗМІ судових процесів.
- Сприяння розгортанню програми впровадження посад прес-секретарів у судах, проведення тренінгів з удосконалення зв'язків зі ЗМІ.
- Сприяння вдосконаленню навичок спілкування зі ЗМІ.